

I den beste hensikt

Av Njål Johansen

«Du snakker alltid om makt, du. Jeg skjønner ærlig talt ikke det der. Det er jo tross alt et omsorgsyrke vi jobber i!» sier hun, og sender et tungt sukk i min retning.

Vi er fire gode kolleger som nyter en velfortjent pause på personalrommet, og praten har gått løst og fast. Om været, barn og nært forestående konfirmasjoner. Etter hvert dreier samtalen over på fag og det yrket vi har felles. Diskusjonen går lett og hyggelig, og jeg snakker som jeg ofte gjør om vår makt, vår maktbruk og misbruk.

Det er da hjertesukket kommer.

Hvorfor dette evige maset om makt når vi jobber med omsorg? Det er da to grelle motsetninger? Makt er hardt, maskulint og brutalt. Omsorg er mykt, feminint og vakkert.

Bare tenk på hvordan vi oppfatter en som blir beskrevet som et maktmenneske – i kontrast til vår oppfatning av en som er omsorgsfull. Det er ikke mulig å snakke om begge begreper i samme åndetrekk. Eller?

Som min kollega hadde notert seg, så gjør jeg det; snakker, sikkert til det kjedsommelige, om makt og omsorg som om de skulle være synonymymer. Jeg skal ikke påstå at de betyr det samme, men jeg mener det er umulig å snakke om omsorg *uten* å snakke om makt. Til det har jeg sett for mye av den konkrete, brutale makt- eller voldsutøvelse under dekke av omsorgstanken. Men jeg har også sett den ureflekterte, *myke* maktutøvelse, som er langt vanskeligere å sette fingeren på, men som kanskje er like alvorlig.

Mitt første møte med tjenester til utviklingshemmede ligger nå snart 10 år tilbake i tid. Jeg hadde fått beskjed om å stille til opplæringsvakt i et bofellesskap der det i følge pleie- og omsorgsjefen bodde utagerende personer. Utagerende tilhørte ikke den gangen mitt ordforråd, så da jeg satte meg ned sammen med den som skulle lære meg opp, ante jeg ikke hva som ventet. Det tok ikke lang tid før jeg ante. Samtlige som bodde i bofellesskapet var voldelige. De slo, beit, klorte og kastet møbler etter personalet. Hovedfokus i presentasjonen av den enkelte beboer var volden. Det var viktig at jeg kjente til det, og at jeg var forberedt. Hadde det ikke vært for at jeg trengte penger, hadde jeg nok lagt på sprang og aldri vendt tilbake.

Opplæringen fortsatte med instruksjoner om hva det var viktig at jeg gjorde eller *ikke* gjorde med den av beboerne jeg først skulle bli kjent med. Eller «gå på» som det het.

«Det er viktig at du setter deg i respekt. At du viser hvem som er sjefen. Hvis NN angriper deg, må du svare. Du må legge NN i bakken, slenge NN i veggen om nødvendig. NN kommer sikkert til å prøve seg alt på første vekten, kommer til å prøve deg ut.» Det ble nok en gang understreket hvor viktig det var at jeg svarte på utprøvingen med å vise hvem som var sjefen i relasjonen. En

lang historie gjort kort, ender i slåsskamp i NNs leilighet, der jeg etter beste evne viser at jeg er sjef, mens veilederen min sto bak og heiet.

Tilsynelatende kan det virke som om jeg ble veiledet av en brutal voldsutøver, men sannheten er at hun var vernepleier med gode karakterer fra høyskolen. Etter hvert lærte jeg min veileder å kjenne som en snill, omtenksum og omsorgsfull person. Hun likte også å se på seg selv som det. Noen måneder senere var det jeg som hadde ansvaret for opplæringen, og jeg ga den nyan-satte nøyaktig samme instruks som jeg selv hadde fått. Viktig å vise hvem som bestemmer, gå i konfrontasjon om nødvendig...

Jeg liker også å se på meg selv som snill, omtenksum og omsorgsfull. Det ville være lett å si at vi begge var et offer for et system og en kultur. Vi gjorde tross alt det vi hadde fått beskjed om var rett, og vi trodde utrolig nok at vi gjorde «det gode».

Men å gjøre det, å skylde på et system eller en kultur, ville være det samme som å si at vi er uten skyld. Det er vi ikke. Systemet eller kulturen kan i beste fall bare omtales som medskyldige. Så mitt evige mas om makt koblet mot omsorg kan, om ikke annet, sees på som en slags botsgang for det jeg selv har tatt del i.

Likevel er det ikke den fysiske volden som opptar meg mest. Det er ikke tvangens brutalitet som for meg er viktigst. Den er så synlig, så lett å se, og jeg tror at i tiden som har gått fra 1998 og frem til i dag har det blitt langt, langt mindre av den. «Loven om bruk av tvang», kap. 4A i Lov om sosiale tjenester, har mye av æren for det.

Det som *virkelig* opptar meg, er den makt-misbruk vi *ikke* ser. De nesten usynlige over-grepene som skjer daglig i den beste hensikt, kamuflert som omsorg.

En god del år etter overnevnte episode var jeg med på et annet tiltak. NN var 22 år og hadde oppdaget gledene som en fire, fem flasker øl kan gi. Det bør kanskje understrekes at vi her snakker om et konsum godt i underkant av hva som må betraktes som «normalt» for en 22 åring. Men NN ble en smule ubehaglig i fylla, og personalgruppen ønsket at noe ble gjort straks. Gode hoder legges i bløt, og det blir bestemt at NN ikke skal få kjøpe mer enn to øl på fredagene. Det blir akseptert uten for høylytte protester, og NN «forstår» at det er til det beste for ham. Fornøyde med arbeidsdagen treffes personalet til lønningspils noen timer senere.

Jeg ser ikke lenger noen forskjell på de to episodene. Overgrepene er like alvorlige, makt-bruken like brutal. Personer som drikker litt for mange øl, kan lett oppfattes som ubehagelige uten at andre enn de mest fundamentalistiske mørkemenn i dypet av avholdsbevegelsen vil nekte noen å drikke. Det ville ikke falle meg inn å nekte min datter på 19 å kjøpe akkurat så mange øl hun føler hun trenger til festen hun skal på. Vi husker alle hvordan det var. Og hvis folk som hevder de «har omsorg for meg» ville nekte meg litt mer enn ett glass vin på lørdags-kvelden, ville det hele blitt opplevd som en smule absurd.

Det finnes mange slike eksempler på makt-bruk i de såkalte omsorgstjenester. Det er bare å plukke. Godt voksne mennesker som ikke får legge seg uten å pusse tennene, enten de vil eller ikke. Eller som ikke får ta på seg hvilke klær de vil, fordi personalet synes de er for «outrerte». Eller som får rasjonert sigarettene sine fordi vi synes de røyker for mye.

Så kan man jo si at alt dette er fornuftige ting. Det er ikke lurt å røyke i det hele tatt. Du

blir ikke tatt på alvor hvis du kler deg i «stygge» klær. Tannpuss er også viktig. Så hva er det jeg maser etter?

Ville det falt deg inn å rasjonere røyken til naboen din? Eller nekte punkere å kle seg som de ønsker? Eller tvangspusse tennene på en kollega du mistenker for litt dårlig tannhygiene? Det er i dette at omsorg blir maktmisbruk. At det vi gjør i den beste hensikt blir til overgrep.

Kanskje jeg har vært uheldig, men jeg har ikke møtt diskusjoner om den makt som oppstår i det du går i en hjelper/hjelpetrengende relasjon. Bare det å si til noen at du skal hjelpe dem, er i mine øyne å opprette et maktforhold. Jeg mener ikke at det nødvendigvis er galt, men at det er svært viktig at vi er det bevisst. Viktig at vi kjenner til den makten vi har som hjelpere, og den underlegne avhengighet den hjelpetrengende har som mottaker. Det er du som «hjelper» som har makt. Makt til å gå der i fra, makt til ikke å hjelpe, og ikke minst makt til å gi hjelp som ikke er ønsket.

Er det, for eksempel, et overgrep å overtale noen som ikke ønsker å dusje til å gjøre det? Jeg er usikker. Det kommer an på graden av protest og graden av overtalelse eller manipulasjon. Det

jeg er sikker på, er at det *kan* være et overgrep.

Det samme gjelder overtalelse til å gå på lange turer, innføre andre rutiner for personlig hygiene, kosthold osv. Det finnes et uttall av hverdagslige gjøremål «vi» mildt tvinger «de andre» til å utføre, og vi gjør det ut i fra hva vi selv mener er fornuftig, sunt eller «bra for» den andre – uavhengig av hva de selv måtte mene. For vi vet best, gjør vi ikke?

Min erfaring er at det står veldig dårlig til med denne typen refleksjon, om maktbruk i omsorgsyrkene, og jeg opplever det som et problem. Det er *alvorlig* at man i yrker der makt – og dermed muligheten for misbruk – er så sentralt, nesten ikke reflekterer over det. Det er ikke mange faglige samlinger, terapeutmøter eller personalmøter hvor jeg har opplevd diskusjon om vår makt som hjelpere. Hvis vi ikke skjønner at vi misbruker makten vår når vi «i den beste hensikt» nekter «den andre» noe han eller hun vil ha, er det etter min mening *på tide* å ta diskusjonen. Hvis vi ikke skjønner at det er maktmisbruk når vi foretar valg for «den andre» på bakgrunn av våre egne verdier, er det på tide å ta diskusjonen. Kanskje allerede på neste personalmøte?